

Piotr Pogonowski

**Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia w postępowaniu
cywilnym. Problemy podstawowe (cz. II)**

VI. Skutki rozpoznania skargi. Odpowiednie stosowanie przepisów o skardze kasacyjnej

W wypadkach nieuregulowanych przepisami działu VIII do postępowania wywołanego wniesieniem skargi stosuje się odpowiednio przepisy o skardze kasacyjnej (art. 42412 k.p.c.). Miejsce skargi w systematyce kodeksu postępowania cywilnego wskazuje na to, że jest ona nowym, nadzwyczajnym środkiem przysługującym wyłącznie wniesieniu do Sądu Najwyższego od niektórych prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawie. Zakres kognicji Sądu Najwyższego ograniczony jest do badania zgodności z prawem prawomocnego orzeczenia sądowego, przy czym badanie to ma charakter wybitnie kontrolny.

W razie uwzględnienia zasadności skargi SN stwierdza jedynie niezgodność z prawem zaczepionego orzeczenia, nie odnosząc się do kwestii ewentualnego odszkodowania, które może być dochodzone w odrębnym procesie. Powstaje problem – jaka jednostka organizacyjna Skarbu Państwa będzie legitymowana biernie w takim postępowaniu. Wydaje się, że będzie to prezes sądu (II, ew. I instancji), który wydał (sąd) zaczepiony skutecznie wyrok.

Jak podnosi H. Pietrkowski, odpowiednie stosowanie przepisów o skardze kasacyjnej, jak już zaznaczono, możliwe jest „w wypadkach nieuregulowanych” przepisami dotyczącymi skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 42412 k.p.c.). Według art. 3986 § 2 k.p.c., sąd II instancji odrzuca skargę kasacyjną wniesioną po upływie terminu, skargę niespełniającą wymagań określonych w art. 39811 § 1 k.p.c. (a więc dotyczących jej cech kreatywnych), a ponadto skargę, której braków nie usunięto w terminie lub z innych przyczyn niedopuszczalną. W postępowaniu o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia możliwości odrzucenia skargi przez sąd niższej instancji ograniczone zostały tylko do przypadku, gdy strona nie uzupełniła braków skargi w terminie (art. 4246 § 3 k.p.c.). Nie ulega wątpliwości, że chodzi tu wyłącznie o braki formalne, o których mowa w art. 4245 § 2 k.p.c., gdyż tylko do uzupełnienia takich braków przewodniczący może wezwać skarżącego.

W świetle przedstawionych uregulowań prima facie nasuwa się wniosek, że jeśli skarga nie spełnia wymagań określonych w art. 4245 § 1 pkt 1-4 i 6 k.p.c. (o znaczeniu wymagania wskazanego w pkt 5 będzie mowa dalej), sąd, do którego wpłynęła, nie może – zważywszy na odrębne w stosunku do przyjętego w art. 3986 § 2 k.p.c. uregulowanie zawarte w art. 4246 § 3 k.p.c. – stosować odpowiednio pierwszego z wymienionych przepisów. Nie mógłby więc odrzucić skargi, lecz powinien, po jej doręczeniu stronie przeciwnej, a gdy skargę wniósł Prokurator Generalny lub Rzecznik Praw Obywatelskich – obydwu stronom i przedstawić akta sprawy niezwłocznie Sądowi Najwyższemu (art.

4247 k.p.c.). Pogląd ten przedstawia M. Manowska³⁷. Przy takiej interpretacji analizowanych przepisów, opartej na wykładni gramatycznej oraz regule bezpośredniego rozumienia przepisu, sąd niższej instancji nie mógłby odrzucić skargi także w przypadku, gdy jest niedopuszczalna lub w razie stwierdzenia, że wniesiona została po terminie. Nie ma żadnych racjonalnych powodów, aby zakładać, że ustawodawca w zakresie omawianego postępowania, poprzedzającego przedstawienie akt sprawy Sądowi Najwyższemu, chciał wprowadzić różnice w stosunku do postępowania kasacyjnego³⁸. We współczesnej teorii prawa dominuje pogląd, który odrzuca konstrukcję „bezpośredniego rozumienia przepisów” i odnosi pojęcie wykładni do wszystkich przypadków ustalania znaczenia oraz zakresu interpretowanych tekstów prawnych³⁹.

Podzielając ten pogląd, należy stwierdzić, że wątpliwości co do zakresu unormowania art. 4246 § 2 i 3 k.p.c. dają się usunąć, jeśli uwzględni się relacje zachodzące między skargą kasacyjną i skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Obie skargi jako pisma procesowe mają podobną konstrukcję. Zarówno bowiem w skardze kasacyjnej, jak i w skardze o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia powinny być zachowane warunki formalne, które w razie ich niespełnienia podlegają uzupełnieniu i poprawieniu, a ponadto odpowiadać powinny wymaganiom dotyczącym treści obu skarg (tzw. cechy kreatywne), które mają charakter nieusuwalny. H. Pietrkowski zauważa więc, że stosując dyrektywy nie tylko wykładni systemowej, ale także celowościowej, należy dojść do wniosku, że uregulowanie zawarte w art. 4246 § 2 i 3 k.p.c. nie jest uregulowaniem odrębnym w stosunku do przyjętego w art. 3986 § 2 k.p.c.⁴⁰ Przyjęcie takiego stanowiska jest uzasadnione również w świetle dyrektyw wykładni funkcjonalnej. Jak wiadomo, w przypadku tego rodzaju wykładni, ustalając znaczenie przepisu, uwzględnia się różnorodne skutki jego zastosowania. Powstaje zatem pytanie, czy ograniczenie uprawnień sądu niższej instancji do odrzucenia skargi tylko do przypadku, gdy strona nie uzupełniła braków formalnych w terminie prowadzi do skutków pożądanых z punktu widzenia funkcji i zadań wymiaru sprawiedliwości. Odpowiedź na tak postawione pytanie może być tylko negatywna, choć należy brać pod uwagę założenie, że środek ten zasadniczo powinien być rozpoznawany przez SN, tak więc dostęp do tego sądu powinien być maksymalnie ułatwiony. Można jednak uznać, że ustawodawca, wprowadzając postępowanie wywołane wniesieniem nowego środka zaskarżenia, zapewne nie chciał naruszyć jednolitej ukształtowanej w kodeksie postępowania cywilnego kognicji sądów w zakresie usuwania braków formalnych oraz braków dotyczących treści środków odwoławczych i środków zaskarżenia. Wykładnia negująca potrzebę zachowania w tym zakresie jednolitego postępowania przeczy funkcjonowaniu zasady racjonalnego ustawodawcy, wedle której wprowadzanie nowych uregulowań dokonywane jest w sposób rozsądny, świadomy i celowy. Należy więc przyjąć, że sąd niższej instancji powinien na podstawie art. 4246 § 3 k.p.c. oraz stosowanego odpowiednio art. 3986 § 2 k.p.c. odrzucić skargę także w razie stwierdzenia, że wniesiona została po terminie, nie spełnia wymagań przewidzianych w art. 4245 § 1 pkt 1-4 i 6 k.p.c. lub z innych przyczyn jest niedopuszczalna (np. wniesiona od nieprawomocnego orzeczenia).

Postanowienie o odrzuceniu skargi, jeśli wydane zostało przez sąd II instancji podlega zaskarżeniu zażaleniem do Sądu Najwyższego (art. 3941 § 1 k.p.c.). Ustawodawca przewidział, wprowadzając wyjątkowo, możliwość wniesienia skargi także od prawomocnego orzeczenia sądu I instancji (art. 4241 § 2 k.p.c.). Wobec tego, że skargę wnosi się do sądu, który wydał zaskarżone orzeczenie (art. 4246 § 1 k.p.c.), jej odrzucenie może nastąpić także w sądzie I instancji. Nie ulega wątpliwości, że postanowienie o odrzuceniu skargi jest postanowieniem kończącym postępowanie w sprawie, a zatem – zgodnie z art. 394 in principio k.p.c. – na takie postanowienie przysługuje zażalenie do sądu II

instancji. W świetle uregulowania przyjętego w art. 3941 § 2 in fine k.p.c., na wydane przez sąd drugiej instancji postanowienie oddalające zażalenie na postanowienie sądu I instancji o odrzuceniu skargi nie przysługuje zażalenie do Sądu Najwyższego, jest to bowiem postanowienie sądu II instancji, wydane „w wyniku rozpoznania zażalenia”. Takie rozwiązanie budzi zasadnicze zastrzeżenia, oznacza bowiem, że w opisanej sytuacji procesowej postępowanie przed sądem I instancji, wywołane wniesieniem skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, pozostaje poza kontrolą Sądu Najwyższego, mimo że jest on organem wyłącznie właściwym do jej rozpoznania. Skoro omawiana skarga jest nadzwyczajnym środkiem prawnym, podlegającym rozpoznaniu wyłącznie przez SN, to strona skarżąca powinna mieć zapewnioną przez wprowadzenie nadzwyczajnej regulacji możliwość poddania jego kontroli postanowienia sądu II instancji o oddaleniu zażalenia na postanowienie sądu I instancji o odrzuceniu skargi.

Sąd Najwyższy, po przedstawieniu mu przez sąd niższej instancji skargi z aktami sprawy, bada, czy skarga jest dopuszczalna, czy wniesiona została w terminie oraz czy spełnia warunki formalne i warunki dotyczące jej treści. Na posiedzeniu niejawnym odrzuca skargę, jeżeli została ona odrzucona przez sąd niższej instancji (np. mimo wyznaczonego terminu nie została uzupełniona lub poprawiona w zakresie warunków formalnych), skargę wniesioną po upływie terminu, skargę niespełniającą wymagań określonych w art. 4245 § 1 k.p.c., jak również z innych przyczyn niedopuszczalną (np. wniesioną od nieprawomocnego orzeczenia). Jak już zaznaczono, wymagania skargi dotyczące jej treści nie mają charakteru formalnego, nie podlegają więc uzupełnieniu. Stwierdzając brak chociażby jednego z nich, Sąd Najwyższy powinien bez wzywania skarżącego do uzupełnienia skargę odrzucić.

W związku z tym, że przepisy dotyczące skargi nie wyjaśniają, jak powinien postąpić Sąd Najwyższy w przypadku przedstawienia skargi dotkniętej brakami formalnymi, a zatem usuwalnymi, do których usunięcia strona jednak nie została wezwana, należy przyjąć, że w takiej sytuacji będzie miał odpowiednie zastosowanie art. 3986 § 3 w zw. z art. 42412 k.p.c., co oznacza, że skarga powinna zostać zwrócona w celu usunięcia dostrzeżonych braków sądowi, który ją przedstawił. Zgodnie z art. 4248 § 2 k.p.c., skarga podlega także odrzuceniu, jeżeli zmiana zaskarżonego orzeczenia w drodze innych środków prawnych była lub jest możliwa albo jeżeli nie zachodzi wyjątek, o którym mowa w art. 4241 § 2 k.p.c. Wobec tego, że przyczyny odrzucenia skargi, o których mowa w art. 4248 § 2 k.p.c., mają charakter ocenny, a ponadto wskazane zostały w przepisie nawiązującym do § 1 tego artykułu, którego adresatem jest wyłącznie Sąd Najwyższy, należy uznać, że z przyczyn wskazanych w art. 4248 § 2 k.p.c. skarga może być odrzucona tylko przez Sąd Najwyższy, nie może zaś zostać odrzucona przez sąd, który wydał zaskarżone orzeczenie⁴¹.

O odrzuceniu skargi niespełniającej wymagań określonych w 4245 § 1 pkt 1-4 i 6 k.p.c. Sąd Najwyższy, podobnie jak w przypadku odrzucenia skargi kasacyjnej niespełniającej wymagań dotyczących jej treści, powinien zawiadomić właściwy organ samorządu zawodowego, do którego należy pełnomocnik, który sporządził skargę (art. 3986 § 4 k.p.c. w zw. z art. 42412 k.p.c.)⁴². W razie stwierdzenia, że skarga jest „oczywiście bezzasadna” SN „odmawia przyjęcia skargi do rozpoznania” (art. 4249 k.p.c.). Oczywiście bezzasadność skargi zachodzi wtedy, gdy jest dostrzegalna *prima facie* przy wykorzystaniu podstawowej wiedzy prawniczej i gdy jej stwierdzenie możliwe jest bez szczegółowej analizy skargi. Ponieważ przepisy nie wyjaśniają, w jakim składzie, na jakim posiedzeniu i w formie jakiego orzeczenia następuje odmowa przyjęcia skargi do rozpoznania, odpowiednie zastosowanie znajdują art. 3989 § 2 i art. 39810 zd. 2 k.p.c. Sąd Najwyższy o odmowie przyjęcia skargi

orzeczenie zatem postanowieniem, które nie wymaga pisemnego uzasadnienia, na posiedzeniu niejawnym, w składzie jednego sędziego.

Należy mieć na uwadze przy wykładni powyższych zagadnień także standard postępowania ustalony np. w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 marca 2005 r. w sprawie SK 26/0243, w którym Trybunał zajął się m.in. instytucją tzw. przedsądu, w kształcie nadanym nowelą kodeksu postępowania cywilnego z maja 2000 r.⁴⁴ TK zauważył, że kształtowanie przedsądu (czy szerzej – instytucji zwiększonego „formalizmy” postępowania) w odniesieniu do kasacji (jak obecnie) jako środka nadzwyczajnego od orzeczeń prawomocnych, środka, który sąd może przyjąć, z punktu widzenia kontroli konstytucyjności wymaga uznania szerszego marginesu regulacyjnej swobody ustawodawcy zwykłego. W wypadku natomiast zwykłego środka odwoławczego od orzeczeń niemających cech prawomocności, którego przyjęcia sąd może odmówić, zakres tej swobody jest mniejszy, a tym samym kryteria oceny konstytucyjności surowsze. Zakres swobody regulacyjnej w odniesieniu do nadzwyczajnych i zwyczajnych środków jest bowiem inny (większe uprawnienia ustawodawcy kształtującego reżim prawny środka nadzwyczajnego)⁴⁵. Trybunał podkreśla jednak, że podstawowa dla demokratycznego państwa prawa – zasada zaufania oznacza, że jednostka ma prawo oczekiwać od władzy, której zachowanie się ocenia (legislatywa), czytelności, przejrzystości, poszanowania zasad systemowych (modelowych), co odnosi się także do uregulowania reguł rozpoznawania środków prawnych, zaś tożsamość konstytucyjna sądu (wymiaru sprawiedliwości) jest wyznaczana – poza oczywistym wymogiem niezależności, bezstronności i niezawisłości – między innymi przez:

- 1) odrzucenie dowolności i arbitralności,
- 2) zapewnienie udziału zainteresowanych podmiotów w postępowaniu,
- 3) traktowaniu jawności jako zasady,
- 4) wydawaniu rozstrzygnięć zawierających rzetelne, weryfikowalne uzasadnienia.

Przyjęcie skargi do rozpoznania również powinno nastąpić przez wydanie postanowienia niewymagającego uzasadnienia, na posiedzeniu niejawnym, w składzie jednego sędziego. Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę w składzie trzech sędziów (art. 39810 zd. 1 w zw. z art. 42412 k.p.c.) na posiedzeniu niejawnym, chyba że ważne względy przemawiają za wyznaczeniem rozprawy (art. 42410 in fine k.p.c.). Ocena, czy w sprawie występują ważne względy, możliwa będzie przy uwzględnieniu okoliczności występujących w przedstawionej sprawie oraz powołanych w skardze. Zgodnie z art. 42410 k.p.c., Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw, nie może więc badać zaskarżonego orzeczenia z punktu widzenia jego niezgodności z przepisami prawa, które nie zostały powołane w podstawach skargi ani też kontrolować tej części orzeczenia, która nie została zaskarżona⁴⁶.

Powstaje pytanie, czy pominięcie w art. 42410 k.p.c. nieważności postępowania jako okoliczności, którą Sąd Najwyższy bierze pod rozwagę z urzędu, oznacza, że mamy do czynienia z innym uregulowaniem pozbawiającym go możliwości odpowiedniego stosowania art. 39813 § 1 in fine k.p.c., czy też pominięcie tej okoliczności było celowe, z jednoczesnym założeniem, że art. 39813 § 1 in fine k.p.c. będzie miał odpowiednie zastosowanie. Należy opowiedzieć się za pierwszym rozwiązaniem⁴⁷. Z art. 4248 § 2 k.p.c. wynika, że Sąd Najwyższy odrzuca skargę, jeżeli zmiana

zaskarżonego orzeczenia była lub jest możliwa na drodze innych środków prawnych. Z reguły będzie to przypadek stwierdzenia nieważności postępowania, spowodowanej przyczynami wskazanymi w art. 401 k.p.c., stanowiącymi podstawę skargi o wznowienie postępowania. Nieważność postępowania zatem badana jest tylko w celu ustalenia, czy stanowić może przesłankę innego środka, za pomocą którego zaskarżone orzeczenie mogłoby zostać wzruszone na żądanie strony. Innych przyczyn nieważności, jeśli nie zostały podniesione w skardze, Sąd Najwyższy – zważywszy na wskazane różnice postępowania wywołanego skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia z postępowaniem kasacyjnym – nie bierze pod rozwagę z urzędu. Trybunał Konstytucyjny podkreśla także, że niebezpieczeństwo, jakie wiąże się ze stosowaniem zwrotów niedookreślonych i nieostrych jest powszechnie znane: praktyka stosowania tych przepisów stosunkowo łatwo może ulegać wypaczeniu na skutek powoływania się na takie zwroty, bez próby wypełnienia ich konkretną treścią, wynikającą z okoliczności danej sprawy i bez rzetelnego uzasadnienia podanego adresatom rozstrzygnięcia. Takie wypaczenie odnosi się jednak do praktyki, nie jest zaś błędem legislatora, gdyż przepisy prawa muszą pozostawać w pewnej mierze elastyczne⁴⁸.

Jeżeli sprawa ze względu na osobę lub przedmiot nie podlegała orzecznictwu sądów w chwili orzekania, Sąd Najwyższy, stwierdzając niezgodność orzeczenia z prawem, uchyla zaskarżone orzeczenie oraz orzeczenie sądu I instancji i odrzuca pozew albo umarza postępowanie (art. 42411 § 3 k.p.c.). Oddalenie skargi nastąpi w przypadku uznania, że brak jest podstaw do stwierdzenia, iż zaskarżone orzeczenie jest niezgodne z prawem, natomiast w razie uwzględnienia skargi Sąd Najwyższy stwierdzi, że orzeczenie jest w zaskarżonym zakresie niezgodne z prawem. Orzeczenie zarówno o oddaleniu skargi, jak i stwierdzające niezgodność z prawem prawomocnego orzeczenia, a także orzeczenia, w których Sąd Najwyższy, stwierdzając niezgodność z prawem prawomocnego orzeczenia, uchyla je oraz odrzuca pozew lub umarza postępowanie zapadają w formie wyroku, gdyż są rozstrzygnięciami co do istoty (meritum) sprawy. Sąd Najwyższy, stwierdzając niezgodność prawomocnego orzeczenia z prawem, poza przypadkiem przewidzianym w art. 42411 § 3 k.p.c., nie uchyla zaskarżonego orzeczenia, celem bowiem omawianego postępowania jest wyłącznie stworzenie podstaw dochodzenia od państwa w odrębnym postępowaniu odszkodowania za szkodę wyrządzoną na skutek prawomocnego orzeczenia niezgodnego z prawem, nie zaś eliminacja z obrotu orzeczenia, które uprawomocniło się⁴⁹. Jest to swoiste „rozdwojenie” charakterystyczne tylko dla tej skargi. Skarga kasacyjna i skarga o wznowienie postępowania mogą bowiem prowadzić do zmiany czy uchylecia zaskarżonego orzeczenia, skarga o niezgodność, mimo że jej pozytywne rozpatrzenie dotyka sedna sensu „wymierzania sprawiedliwości”, pozwala jedynie ubiegać się o odszkodowanie, pozostawiając formalnie pewną efemerydę prawną – orzeczenie sądu „sprzeczne z prawem”. Trudno orzec, na ile takie rozwiązanie kreuje szacunek dla wymiaru sprawiedliwości. Podobne zastrzeżenia budzi niemożność efektywnego skorzystania ze skargi w sytuacji wydania wyroku sprzecznego z prawem, ale poprzez który stronie nie została wyrządzona szkoda. Nasuwa się także w tym kontekście refleksja – czy może istnieć wyrok sprzeczny z prawem, którego wydanie może nie wyrządzać uczestniczącym w niej podmiotom szkody, biorąc choćby pod uwagę zaangażowanie czasu, środków finansowych na prowadzenie postępowania, zamiast np. troski o rozwój przedsiębiorstwa uczestnika.

Warto także wskazać, że rozpoznając skargę Sąd Najwyższy może skierować pytania prejudycjalne do Trybunału Konstytucyjnego (zgodność norm z Konstytucją) czy do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości (art. 234 TWE – zgodność z prawem unijnym).

VII. Relacje pomiędzy skargą o stwierdzenie nieważności z prawem prawomocnego orzeczenia, skargą kasacyjną, skargą o wznowienie postępowania, skargą o naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki, skargą konstytucyjną, skargą do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, postępowaniem o unieważnienie prawomocnego orzeczenia (na podstawie art. 64 ustawy z dnia 23 listopada 2003 r. o Sądzie Najwyższym), skargą o uchylenie wyroku sądu polubow-nego i innymi środkami

Na skutek wprowadzenia nowych środków prawnych, a także zmiany charakteru już istniejących, ciekawym zagadnieniem wydaje się przeprowadzenia analizy co do wzajemnych relacji pomiędzy tymi środkami. Celem jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy możliwe jest nakładanie się na siebie przepisów regulujących środki prawne, czy są one swoim uzupełnieniem, czy też stosowanie jednego z nich musi poprzedzać wniesienie innych itd. Jest to zagadnienie posiadające ogromną wartość nie tylko teoretyczną, ale i praktyczną. Z uzasadnionych względów rozważania w tym zakresie dotyczyć będą „nadzwyczajnych środków prawnych”. Pomijam w tym kontekście środki prawne przewidziane w postępowaniu nieprocesowym⁵⁰.

1. Skarga kasacyjna

Jak wynika z przeprowadzonych wyżej charakterystyki skargi kasacyjnej oraz przepisów dotyczących skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (dalej: skarga o niezgodność), w przypadku wniesienia skargi kasacyjnej nie jest dopuszczalne skuteczne wniesienie skargi o niezgodność.

Raz jeszcze wypada więc podkreślić, że takie ujęcie oznacza, iż skarga o niezgodność dopuszczalna jest po wyczerpaniu toku instancji. Jeżeli więc strona mogła, ale nie wniosła skargi kasacyjnej, nie może także skorzystać ze skargi o niezgodność, chyba że ziszczy się w danym przypadku przesłanka z art. 4241 § 2 k.p.c. (naruszenie przez wyrok podstawowych zasad praworządności).

Jak podkreśla W. Sanetra, z przepisu art. 4241 § 3 k.p.c. nie wynika, że jego zastosowanie wymaga, by wniesienie skargi kasacyjnej poprzedzało wniesienie skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Autor dochodzi do wniosku, że wniesienie tej pierwszej skargi po wcześniejszym wniesieniu skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia pociąga za sobą jej następczą niedopuszczalność i konieczność odrzucenia, chyba że skarga została już rozpoznana⁵¹. Ustawodawca nie uzależnił wniesienia skargi kasacyjnej od rezygnacji z wniesienia skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, co oznacza, że po wniesieniu tej skargi może zostać wniesiona skarga kasacyjna, podobnie jak i późniejsze wniesienie tej pierwszej skargi nie ma wpływu na dopuszczalność i rozpoznanie skargi kasacyjnej. Innymi słowy, zależność jest jednostronna (jednokierunkowa). Wniesienie skargi kasacyjnej wyklucza możliwość wniesienia skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (gdy skarga taka zostanie wniesiona to podlega odrzuceniu), natomiast wniesienie w przypadku tego samego orzeczenia skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia nie uzasadnia odrzucenia skargi kasacyjnej. Autor zauważa, że literalna wykładnia art. 4241 § 3 k.p.c. prowadziłaby do wniosku, że wniesienie skargi kasacyjnej przez jedną stronę postępowania pozbawia drugą jego stronę, która z uwagi na zbyt niską wartość przedmiotu zaskarżenia pozbawiona jest możliwości wniesienia skargi kasacyjnej, wniesienia skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, co nie wydaje się zasadne. Należy więc przyjąć, że od orzeczenia sądu II instancji, od którego wniesiono skargę kasacyjną, skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego

orzeczenia nie przysługuje tylko tej stronie postępowania, która wniosła skargę kasacyjną. To samo orzeczenie sądu II instancji może więc być poddane kontroli w następstwie wniesienia skargi kasacyjnej, jak i skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, a to z kolei rodzi cały szereg dalszych pytań i wątpliwości natury procesowej⁵².

Skarga o niezgodność jest więc w pewnym sensie uzupełnieniem przepisów o skardze kasacyjnej, służy do ochrony (ograniczonej jednak jedynie do możliwości uzyskania odszkodowania, a nie usunięcia orzeczenia) strony, której została wyrządzona szkoda przez wydanie wyroku w sprawach, w których nie jest dopuszczalna skarga kasacyjna (np. sprawach drobnych).

2. Skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego oraz skarga o wznowienie postępowania

Jak podkreśla T. Ereciński, nasuwają się pewne podobieństwa skargi o stwierdzenie niezgodności, skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego i skargi o wznowienie postępowania.

Autor podkreśla, że skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego łączy w sobie cechy nadzwyczajnego środka odwoławczego i w pewnym sensie samodzielnego powództwa zmierzającego do ukształtowania prawa lub stosunku prawnego. Skarga o uchylenie ma zmienić sytuację uregulowaną orzeczeniem sądu polubownego i zmierza do uchylenia prawomocnego wyroku tego sądu⁵³. Orzeczenie wydane w wyniku skargi o uchylenie ma charakter wyłącznie kasacyjny, orzeczenie wydane w wyniku skargi o stwierdzenie niezgodności nie uchyla natomiast zaskarżonego orzeczenia (z wyjątkiem przewidzianym w art. 42411 § 3 k.p.c.).

Skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego oraz skarga o wznowienie postępowania wnoszone są i rozpoznawane przez sądy powszechne i otwierają tok instancji sądowych. Skarga o stwierdzenie niezgodności jest postępowaniem toczącym się wyłącznie przed Sądem Najwyższym.

Skarga o wznowienie postępowania uważana jest także za nadzwyczajny środek odwoławczy, ale taki, który ma cechy zbliżające go do samodzielnego powództwa. Zapoczątkowuje postępowanie, które nie jest dalszym ciągiem ukończonej już prawomocnie sprawy, lecz nowym postępowaniem szczególnie unormowanym i toczącym się według zasad postępowania przed sądem I instancji⁵⁴. W swej konstrukcji kodeksowej postępowania cywilnego łączy znane w innych ustawodawstwach dwie oddzielne skargi zmierzające do obalenia prawomocnego orzeczenia co do istoty sprawy, jakimi są skarga nieważności oraz skarga o wznowienie (oparta na właściwych przyczynach restytucyjnych).

Wspólną cechą przyczyn nieważności jest brak związku przyczynowego między nimi a wynikiem sprawy rozstrzygniętej prawomocnym orzeczeniem sądu.

Następstwem uwzględnienia skargi o wznowienie jest zawsze uchylenie zaskarżonego orzeczenia. Okoliczności powodujące nieważność musiały istnieć już przed uprawomocnieniem się orzeczenia. Następstwem uwzględnienia skargi o wznowienie postępowania, opartej na jednej z przyczyn restytucyjnych, jest w zasadzie zmiana zaskarżonego orzeczenia jako merytorycznie nietrafnego. Podstawą w tych ostatnich wypadkach są okoliczności i środki dowodowe zaistniałe przed uprawomocnieniem się orzeczenia merytorycznego, lecz wykryte po jego uprawomocnieniu się, jak również okoliczności, które zaistniały po uprawomocnieniu się orzeczenia merytorycznego.

Postępowanie o stwierdzenie niezgodności orzeczenia z prawem zmierza natomiast zawsze do wykazania jedynie tej niezgodności w chwili uprawomocnienia się orzeczenia i nie prowadzi ani do

uchylenia, ani zmiany zaskarżonego orzeczenia. Postępowanie to dotyczy okoliczności, które zaistniały przed jego uprawomocnieniem się. W rezultacie powoduje to, że również między skargą o wznowienie postępowania a skargą o stwierdzenie niezgodności prawomocnego orzeczenia z prawem nie istnieje stosunek konkurencyjności. Skarga o wznowienie, jeżeli była dopuszczalna, powinna być zatem zawsze wniesiona w pierwszej kolejności. Skargę o stwierdzenie niezgodności można umieścić w tym nurcie teorii prawa procesowego, który widział w dopuszczalności powództwa o zmianę prawomocnego orzeczenia wyjątek od mocy wiążącej powagi rzeczy osądzonej wyrokiem sądu, podyktowany względami słuszności. Niewątpliwie także względy słuszności zdecydowały o wprowadzeniu tej nowej skargi do polskiego systemu środków zaskarżania orzeczeń sądowych, konstatuje autor⁵⁵. Środek ten jest swoistym „wentylem bezpieczeństwa” przewidzianym dla wyjątkowych wypadków i ma komplementarny charakter w stosunku do zasady instancyjności postępowania sądowego.

Jak wynika z charakterystyki skargi o niezgodność, jej wniesienie nie jest dopuszczalne także wtedy, gdy strona może (mogła) wnieść skargę o wznowienie postępowania. Założenie to jest czytelne jedynie, gdy wniesienie skargi o wznowienie było lub jest na danym etapie sprawy dopuszczalne. Problem powstaje jednak wtedy, gdy strona nie wniosła skargi o wznowienie, gdyż np. nie było ku temu podstaw przewidzianych w art. 4011 czy w art. 403 k.p.c., a wniosła skargę o niezgodność i sąd stwierdził jej zasadność (czy też ustosunkował się negatywnie do tej kwestii, z respektowaniem art. 4248 k.p.c.).

Czy takie orzeczenie sądu wyłącza możliwość wniesienia skargi o wznowienie? Jaki wpływ ma to orzeczenie na ewentualne postępowanie ze skargi o wznowienie? Czy sąd w trakcie rozpoznawania skargi o niezgodność i dostrzeżeniu np. przesłanek nieważności uwzględni je z urzędu?

Jeżeli chodzi o pierwszą kwestię, pojawia się problem, czy uzyskanie przez stronę odszkodowania w postępowaniu prowadzonym po pozytywnym załatwieniu przez Sąd Najwyższy skargi o niezgodność, a następnie zaistnienie podstawy do wznowienia postępowania, zmiana zapadłego w nim orzeczenia na „prawidłowe” nie powoduje sprzeczności z założeniami skargi o niezgodność, nie doprowadzi np. do podwójnego zaspokojenia skarżącego czy występuje więc konkurencyjność tych skarg, wreszcie czy wznowieniu powinno ulec orzeczenie z postępowania odszkodowawczego, czy też pierwotne postępowanie rozpoznawcze.

Jak się wydaje, na tak postawione pytania de lege lata nie ma jednoznacznej odpowiedzi.

Wydaje się więc, że konieczne jest w takim przypadku zastosowanie, w oparciu o założenia systemowe, wykładni dopuszczającej możliwość wniesienia skargi o wznowienie postępowania, z tym że w szczególny sposób należy wówczas stosować m.in. art. 415 k.p.c., wedle którego, uchylając lub zmieniając wyrok, sąd w postępowaniu ze skargi o wznowienie na wniosek skarżącego w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie orzeka o zwrocie spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia lub o przywróceniu stanu poprzedniego. Nie wyłącza to możliwości dochodzenia w osobnym procesie, także od Skarbu Państwa, naprawienia szkody poniesionej wskutek wydania lub wykonania wyroku. Przy zwrocie świadczenia przewidzianego w tej normie, a także w procesie o naprawienie szkody, sąd winien uwzględnić jako prejudykat wyrok Sądu Najwyższego ze skargi o niezgodność, a także ewentualne zasądzenie odszkodowania w postępowaniu będącym jego wynikiem.

Można także przy omawianiu art. 415 k.p.c. zauważyć, że dochodzenie odszkodowania za szkodę poniesioną wskutek wydania czy wykonania wyroku w postępowaniu dotkniętym istotnymi uchybieniami możliwe jest nie tylko na skutek skargi o niezgodność (w terminie właściwym dla tej skargi), ale także jako wynik rozpoznania skargi o wznowienie (w terminie dłuższym). Są to więc środki prawne nie wykluczające się (w omawianym przypadku) wzajemnie (co winien sprawdzić sąd), których pozytywne rozpoznanie przez sąd prowadzi do otworzenia skarżącemu drogi do dochodzenia w odrębnych postępowaniach stosownego odszkodowania (restitutionis in integrum). Jeżeli zaś strona nie skorzysta z uprawnienia do dochodzenia odszkodowania na podstawie art. 415 k.p.c., nie może tylko z tego powodu wnosić skargi o niezgodność celem uzyskania ewentualnego odszkodowania.

Wydaje się także, że w takim przypadku wznowieniu podlega „pierwotne postępowanie rozpoznawcze”, w którym zapadł zacepiony skargą o wznowienie wyrok (orzeczenie), a nie postępowanie odszkodowawcze jako wynik uznania zasadności skargi o niezgodność przez Sąd Najwyższy, chyba że podstawa skargi o wznowienie dotyczy tego postępowania (np. sędzia SN orzekł we własnej sprawie).

Kolejne zagadnienia, które pojawiają się na styku skargi o wznowienie i skargi o niezgodność, dotyczą możliwości:

- 1) wniesienia skargi o niezgodność w postępowaniu ze skargi o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym orzeczeniem,
- 2) wniesienia skargi o wznowienie postępowania ze skargi o niezgodność (oraz odszkodowawczego), a także
- 3) dopuszczalności skargi o niezgodność w postępowaniu upadłościowym.

Odpowiedź na pierwsze zagadnienie nie jest oczywista. Można uznać, że skarga o wznowienie „wchłania” skargę o niezgodność. Niemniej jednak, biorąc pod uwagę funkcje skargi o niezgodność, w takiej sytuacji zapada orzeczenie, które raczej powinno być zaskarżane w drodze skargi o niezgodność do Sądu Najwyższego, choćby w ramach szczególnego nadzoru judykacyjnego. Skargę o wznowienie rozpoznają bowiem zasadniczo sąd, który wydał orzeczenia (II czy I instancji), a nie Sąd Najwyższy.

Druga sytuacja dotyczy przypadku, w którym przed wniesieniem skargi o niezgodność nie było podstaw wniesienia skargi o wznowienie postępowania, następnie pozytywnie została rozpatrzona skarga o niezgodność przez SN, której skutkiem jest wyrok w postępowaniu odszkodowawczym. Była o tym mowa wyżej.

Ciekawym zagadnieniem jest także odpowiedź na pytanie dotyczące dopuszczalności skargi o niezgodność w postępowaniu upadłościowym, normowanym przez ustawę z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze⁵⁶. Artykuł 35 prawa upadłościowego i naprawczego (dalej pr. upadł. i napr.) stanowi, że w sprawach nieuregulowanych w ustawie do postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości stosuje się odpowiednio przepisy księgi pierwszej części pierwszej kodeksu postępowania cywilnego, z wyjątkiem przepisów o zawieszeniu i wznowieniu postępowania. Podobne zastrzeżenie w stosunku do (właściwego) postępowania upadłościowego zawiera art. 229 pr. upadł. i napr. Należy zauważyć, że wola ustawodawcy wyraźnie wyartykułowana w wymienionych

przepisach art. 35 i 229 pr. upadł. i napr. dotyczy wyłączenia wnoszenia w tym postępowaniu jedynie skargi o wznowienie postępowania, co miało korespondować z uznawaną powszechnie zasadą odnoszącą się do niedopuszczalności tego środka w postępowaniu egzekucyjnym oraz zmiennością uwarunkowań gospodarczych działalności dłużnika. Nie do pomyślenia jest również, w ocenie doktryny, podważanie w trybie skargi o wznowienie postanowienia, w którym ogłoszono upadłość dłużnika. Skutki czynności podejmowanych w postępowaniu upadłościowym są zwykle nierestytuowalne. Uchylenie lub zmiana postanowienia o ogłoszeniu upadłości w trybie wznowienia postępowania nie miałaby więc praktycznie sensu⁵⁷. Podkreśla się także, że z uwagi na charakter i przedmiot właściwego postępowania upadłościowego, w którym zasadniczo nie rozstrzyga się w kwestiach materialnoprawnych, a ustalenia, czy istnieje roszczenie wierzycieli dokonuje się dla potrzeb postępowania upadłościowego, wyłączona jest możliwość wznowienia postępowania⁵⁸. Powstaje pytanie, czy takie podejście rzutuje na problem dopuszczalności skargi o niezgodność.

Poglądy uzasadniające wyłączenie stosowania skargi o wznowienie postępowania w postępowaniu upadłościowym są kontrowersyjne z uwagi na to, że do momentu ustalenia listy wierzytelności postępowanie upadłościowe posiada przeważające cechy postępowania rozpoznawczego. Ważne jest także podkreślenie powszechnie przyjmowanej w doktrynie (zarówno pod rządami prawa upadłościowego z 1934 r., jak i nowej regulacji) tezy, że zgłoszenie wierzytelności w postępowaniu upadłościowym jest formą jej dochodzenia w postępowaniu sądowym (na kształt wytoczenia powództwa przez wniesienie pozwu). Pod rządami prawa z 1934 r. przyjmowano także powszechnie, że sama ustalona lista, pełni funkcje wyroku w procesie cywilnym. Obecnie na gruncie prawa upadłościowego i naprawczego podnoszone są w tym względzie wątpliwości⁵⁹. Należy jednak uznać, że czy to od chwili przekazania sędziemu- komisarzowi, czy też z chwilą zatwierdzenia listy przez niego jest ona orzeczeniem co do istoty (merytorycznym)⁶⁰. Zgłoszenie wierzytelności spełnia więc analogiczną funkcję jak wytoczenie powództwa w procesie czy złożenie wniosku o wszczęcie postępowania egzekucyjnego. Jest więc także czynnością, która przerywa bieg terminu przedawnienia⁶¹, zaś ostateczne ustalenie listy wierzytelności pełni funkcję wyroku.

Na tym tle, jak się wydaje, należy przyjąć, że od orzeczeń zapadłych w postępowaniu upadłościowym dopuszczalne jest wnoszenie skargi o niezgodność.

Należy zauważyć, że takie „płynne” i mało precyzyjne regulacje mogą doprowadzić do zasadnego podważenia konstytucyjności przepisów dotyczących skargi o niezgodność.

3. Skarga na przewlekłość

Ustawodawca przewidział również postępowanie o „stwierdzenie niezgodności z prawem niewydania orzeczenia lub decyzji”, jeśli zaniechanie takie wyrządziłoby szkodę (art. 4171 § 3 k.c.). W tym ostatnim przypadku chodzi zatem o szkodę spowodowaną przewlekłością postępowania sądowego albo administracyjnego. Przepisy odrębne mogą jednak w odniesieniu do przesłanek przewidzianych w art. 4171 § 3 k.c. stanowić inaczej (art. 4171 § 3 in fine k.c.). Tę odrębną regulacją prawną stanowi ustawa z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (dalej: skarga na przewlekłość)⁶². Skarga przewidziana w tej ustawie dotyczy między innymi zarówno przewlekłości w postępowaniu cywilnym, jak i sądownoadministracyjnym (art. 3 pkt 5 i 6). Jest więc środkiem prawnym powszechnym, który może być wnoszony w każdej z procedur jurysdykcyjnych. Warunkiem dochodzenia odszkodowania za szkodę wyrządzoną przez wydanie prawomocnego orzeczenia lub ostatecznej decyzji jest

wcześniejsze stwierdzenie we właściwym postępowaniu niezgodności wydanego orzeczenia lub ostatecznej decyzji z prawem (art. 4171 § 2 k.c.).

Zgodnie z art. 2 ustawy o skardze na przewlekłość, strona może wnieść skargę o stwierdzenie, że w postępowaniu, którego skarga dotyczy, nastąpiło naruszenie jej prawa do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki, jeżeli postępowanie w tej sprawie trwa dłużej niż to konieczne dla wyjaśnienia okoliczności faktycznych i prawnych, które są istotne dla rozstrzygnięcia sprawy albo dłużej niż to konieczne do załatwienia sprawy egzekucyjnej lub innej dotyczącej wykonania orzeczenia sądowego (przewlekłość postępowania)⁶³.

Analiza postanowień wskazanej ustawy prowadzi do wniosku, że kolizja skargi o niezgodność i skargi na przewlekłość nie zachodzi w sytuacji przewidzianej w art. 5 tej ustawy, zgodnie z którym skargę o stwierdzenie, iż w postępowaniu, którego dotyczy, nastąpiła przewlekłość wnosi się w toku postępowania w sprawie do sądu, przed którym postępowanie się toczy. Oznacza to, że sprawa jest w toku, a co za tym idzie – nie mamy do czynienia z prawomocnym orzeczeniem, które może być zaczepione poprzez wniesienie skargi o niezgodność.

Pewne problemy interpretacyjne powstają jednak przy wykładni art. 16 ustawy, w którym ustawodawca przewiduje, że strona, która nie wniosła skargi na przewlekłość postępowania zgodnie z art. 5 ust. 1, może dochodzić na podstawie art. 417 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.) naprawienia szkody wynikłej z przewlekłości, po prawomocnym zakończeniu postępowania co do istoty sprawy.

Powstaje pytanie, czy ustawodawca odsyła tu do skargi o niezgodność, czy też wykreował odrębne postępowanie do dochodzenia wskazanych wyraźnie roszczeń⁶⁴. Dopuszczalne jest bowiem założenie, że przewlekłość postępowania jest wynikiem naruszenia przepisów proceduralnych, np. art. 6 k.p.c., art. 45 Konstytucji czy art. 6 konwencji rzymskiej.

Można przyjąć kilka rozwiązań tej kwestii.

Pierwsza zakładałaby, że tryb z art. 16 jest trybem szczególnym, przewidzianym dla określonej w ustawie kategorii naruszeń prawa, w dodatku obejmującym tylko orzeczenia co do istoty, wydane w postępowaniach jurysdykcyjnych.

Druga możliwość sprowadza się do tezy, że postępowanie z art. 16, w przypadku postępowania cywilnego, realizowane jest w oparciu o szczególne w stosunku do ww. art. 16, przepisy ustawy o skardze o niezgodność.

Trzecia ewentualność może prowadzić do konstatacji, że przewlekłość postępowania może być przestanką orzeczenia odszkodowania na podstawie art. 417 k.c. i nast. dla postępowań administracyjnych i karnych, a także cywilnych (w tym zakresie), natomiast dla pozostałych spraw cywilnych (rozpoznawanych według kodeksu postępowania cywilnego) podstawą taką będą przepisy ustawy o skardze o niezgodność.

Powyższe wątpliwości należy rozstrzygnąć, biorąc pod uwagę funkcję obu skarg. Skarga na przewlekłość nie obejmuje zgodności z prawem samego rozstrzygnięcia, które może być zgodne z prawem, ale to, czy postępowanie prowadzące do jego wydania, poprawne w innych elementach, cechuje się naruszeniem prawa do uzyskania rozstrzygnięcia bez nieuzasadnionej zwłoki, wedle

przesłanek określonych w samej ustawie. Należy więc przyjąć, że nie zachodzi kolizja dwóch skarg, jako że skarga o niezgodność dotyczy rozstrzygnięcia sądu, a nie problemu nieusprawiedliwionej jego opieszałości.

4. Uchylenie orzeczenia na podstawie art. 64 ustawy o Sądzie Najwyższym

Jeszcze jedną sytuacją procesową, w której mogłoby dojść do kolizji przepisów o skardze na niezgodność, jest postępowanie o unieważnienie prawomocnego orzeczenia, o którym mowa w art. 64 ustawy z dnia 23 listopada 2003 r. o Sądzie Najwyższym⁶⁵. Zgodnie z tą normą, Sąd Najwyższy na wniosek Prokuratora Generalnego unieważnia prawomocne orzeczenie wydane w sprawie, która ze względu na osobę lub przedmiot nie podlegała orzecznictwu sądów w chwili orzekania, jeżeli orzeczenie to nie może być wzruszone w trybie przewidzianym w ustawach o postępowaniach sądowych.

Podobnie w art. 42411 § 3 k.p.c. ustawodawca stanowi, że jeżeli sprawa ze względu na osobę lub przedmiot nie podlegała orzecznictwu sądów w chwili orzekania, Sąd Najwyższy, stwierdzając niezgodność orzeczenia z prawem, uchyla zaskarżone orzeczenie oraz orzeczenie sądu I instancji i odrzuca pozew albo umarza postępowanie.

Jak zauważa T. Ereciński, przepis art. 64 ustawy o SN daje uprawnienie do złożenia wniosku o unieważnienie jedynie Prokuratorowi Generalnemu, ale jednocześnie dopuszcza możliwość wystąpienia z takim wnioskiem tylko w sytuacji, w której orzeczenie nie może być wzruszone w trybie przewidzianym w ustawach o postępowaniu sądowym. Wydawałoby się, że skoro art. 4241 § 1 k.p.c. mówi o środkach prawnych przysługujących stronie, to nie można odnieść tego do instytucji unieważnienia prawomocnego orzeczenia przez Sąd Najwyższy. Z drugiej jednak strony, wydanie prawomocnego orzeczenia w sprawie, która nie podlegała orzecznictwu sądów, może być źródłem roszczenia odszkodowawczego strony. Należy zatem dojść do wniosku, że unieważnienie przez Sąd Najwyższy prawomocnego orzeczenia pełni taką samą funkcję, jaką pełnić będzie stwierdzenie niezgodności orzeczenia z prawem; w obu wypadkach dopiero te orzeczenia otwierają stronie drogę do dochodzenia roszczeń odszkodowawczych⁶⁶.

Wydaje się, że relacje pomiędzy wskazanymi unormowaniami należy rozstrzygnąć w ten sposób, aby przepis ustawy o SN stanowił ostateczną możliwość usunięcia z obrotu prawnego wadliwego orzeczenia. Świadczy o tym sformułowanie „jeżeli orzeczenie to nie może być wzruszone”, które należy – jak się wydaje – tłumaczyć, że dotyczy wszelkich dopuszczalnych przez system prawa sądowego środków prawnych, mogących skutkować taką eliminacją (w tym skargi o niezgodność), a nie tylko środków skutkujących wzruszeniem samego orzeczenia i prowadzeniem dalej postępowania, gdyż – z samego założenia – sprawa taka nie należy do kompetencji (jurysdykcji) sądów polskich⁶⁷.

5. Skarga do Trybunału Konstytucyjnego

Według art. 79 Konstytucji, każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo, na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z Konstytucją ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o obowiązkach określonych w Konstytucji.

Według art. 46 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym⁶⁸, skarga konstytucyjna (dalej: skarga) może być wniesiona po wyczerpaniu drogi prawnej, o ile droga ta jest przewidziana, w ciągu 3 miesięcy od doręczenia skarżącemu prawomocnego wyroku, ostatecznej decyzji lub innego ostatecznego rozstrzygnięcia.

Taki kształt normatywny skargi konstytucyjnej nakazuje przyjąć, że jej wniesienie możliwe jest dopiero po wyczerpaniu wszelkich środków prawnych przewidzianych przez stosowne procedury, tak więc także skargi o niezgodność.

6. Skarga do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Zgodnie z postanowieniami art. 34 Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁶⁹, Trybunał może przyjmować skargi każdej osoby, organizacji pozarządowej lub grupy jednostek, która uważa, że stała się ofiarą naruszenia przez jedną z Wysokich Układających się Stron praw zawartych w Konwencji lub jej protokołach. Wysokie Układające się Strony zobowiązują się nie przeszkadzać w żaden sposób skutecznemu wykonywaniu tego prawa. Wymogiem dopuszczalności skargi, określonym w art. 35 konwencji, jest m.in. konieczność wcześniejszego wyczerpania przez skarżącego wszystkich środków odwoławczych przewidzianych prawem wewnętrznym oraz wniesienie sprawy w ciągu sześciu miesięcy od daty podjęcia ostatecznej decyzji⁷⁰. Wymogi te (wyczerpania środków przewidzianych przez ustawodawstwo wewnętrzne państwa) dotyczą więc także skargi o niezgodność.

VIII. Podsumowanie

Wprowadzenie do systemu prawa procesowego, na mocy noweli z dnia 22 grudnia 2004 r., instytucji skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia wydanego w postępowaniu cywilnym spowodowane było zmianami prawa materialnego (przesłanek odpowiedzialności władzy publicznej). Można jednak postawić pytanie, czy zrealizowanie celów, jakie nałożyła na ustawodawcę Konstytucja oraz jej wykładnia dokonana przez Trybunał Konstytucyjny w wyroku dotyczącym art. 417 i 418 k.c. wymagała wprowadzenia nowego, dość niejasno zdefiniowanego środka prawnego czy też wystarczyło nieco zmodyfikować przepisy dotyczące skargi o wznowienie postępowania (czy skargi kasacyjnej), aby osiągnąć podobny efekt, wzmocniony możliwością eliminowania z obrotu prawnego niezgodnego z prawem orzeczenia, czego zasadniczo nie gwarantuje skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Wydaje się, że upływ czasu – praktyka stosowania przepisów art. 4241-12 k.p.c. – pozwoli udzielić odpowiedzi na to pytanie oraz inne, dotyczące m.in. wzajemnych relacji pomiędzy nadzwyczajnymi środkami prawnymi.

Podjęta przez ustawodawcę próba legislacyjnego ukształtowania skargi jako wyjątkowego środka prawnego, opartego na założeniu umożliwienia eliminowania ze względu na zasadę słuszności skutków niezgodnego z prawem prawomocnego orzeczenia sądu, zasługuje na pozytywną ocenę. Jest przy tym oczywiste, że nowy środek prawny, zbliżony w swej funkcji do skargi o wznowienie postępowania, skargi kasacyjnej czy skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego wymaga szeregu analiz i „przepracowania” praktyki jego stosowania przez Sąd Najwyższy, który uzyskał kolejny instrument nadzoru judykacyjnego.

Omówione, w ogromnym skrócie, w niniejszym artykule problemy interpretacyjne, związane z samą treścią przepisów art. 4241-12 k.p.c., jak i ich „krzyżowaniem się” z innymi normami procesowymi, wskazują na konieczność wielu takich zasadniczych rozstrzygnięć.

Przypisy

37 M.Manowska, Zmiany w kodeksie postępowania cywilnego wprowadzone w 2004 r., Przegląd Sądowy 2005, nr 5, s. 39. Autorka zaznacza, że z brzmienia przepisu art. 4246 § 3 k.p.c. wynika, że sąd, do którego wniesiono skargę, może ją odrzucić tylko z powodu nieuzupełnienia braków formalnych, o których mowa w art. 4245 § 2 k.p.c. Elementy wymienione w art. 4245 § 1 k.p.c. określa jako „wymagania istotne skargi”, nie zaś jako wymagania formalne. Ich brak prowadzi więc do odrzucenia skargi bez wzywania do uzupełnienia braków, jednakże wyłącznie przez Sąd Najwyższy (art. 4248 § 1). Zgodnie z art. 4248, Sąd Najwyższy może ponadto odrzucić skargę, jeżeli uległa ona odrzuceniu przez sąd niższej instancji oraz skargę wniesioną po upływie terminu. Skarga podlega także odrzuceniu, jeżeli zmiana zaskarżonego orzeczenia w drodze innych środków prawnych była lub jest możliwa albo jeżeli nie zachodzi wyjątek, o którym mowa w art. 4241 § 2, jak również skarga z innych przyczyn niedopuszczalna.

38 Za: H.Pietrkowski, Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, Przegląd Sądowy 2005, nr 4, s. 6 i nast.

39 J.Wróblewski, Sądowe stosowanie prawa, Warszawa 1972, s. 109 i nast.; W.Lang, J.Wróblewski, S.Zawadzki, Teoria państwa i prawa, Warszawa 1980, s. 395; M.Zieliński, Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki, Warszawa 2002.

40 H.Pietrkowski, Skarga..., s. 13 i nast.

41 Patrz także Ł.Błaszczak, M.Szynał, Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, Prawo Spółek 2005, nr 4, s. 56.

42 Należy więc przyjąć, że sporządzenie skargi, jak i postępowania przez SN (jak sądem niższej instancji, który wydał zaczepione orzeczenie) objęte jest przymusem adwokackoradcowskim (M.Manowska, Zmiany..., s. 45-46). Powstaje jednak pytanie, czy przymusem tym objęte jest także postępowanie odszkodowawcze prowadzone w związku z orzeczeniem SN, stwierdzającym niezgodność z prawem prawomocnego orzeczenia. Czy tak można wyłożyć sens normy art. 871, wedle której zastępstwo procesowe adwokata (radcy prawnego) dla dokonania „czynności procesowych związanych z postępowaniem przed SN, podejmowanych przed sądem niższej instancji” jest to obowiązkowe. Wydaje się to raczej niewłaściwe, gdy i postępowanie odszkodowawcze jest możliwe po zakończeniu postępowania przed SN, a nie w związku z nim. Jest to zatem zawsze postępowanie przed sądem powszechnym.

43 OTK 2005, nr 29, poz. 3A.

44 Ustawa z dnia 24 maja 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. Nr 48, poz. 554).

45 Uzasadnienie zaczerpnięto ze strony internetowej TK: www.trybunal.gov.pl (18V 2005 r.).

46 H.Pietrzkowski, Skarga..., s. 16.

47 Tamże.

48 Tamże.

49 Tamże.

50 Por. T.Ereciński, Wprowadzenie, [w:] Kodeks cywilny, Kodeks postępowania cywilnego. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Prawo prywatne międzynarodowe, Warszawa 2005, s. 321, który wskazuje m.in. na postępowanie o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, zmiana postanowienia oddalającego wniosek w razie zmiany okoliczności sprawy oraz uregulowania w art. 541, 559, 690 § 2 k.p.c., a także w trybie wniosku o przywrócenie terminu – art. 168-172.

51 W.Sanetra, Uwagi o skardze o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia – uwagi ogólne, ze szczególnym uwzględnieniem spraw z zakresu prawa pracy, Przegląd Sądowy 2005, nr 10, s. 11 i nast.

52 Tamże, s. 12.

53 T.Ereciński, Skarga..., s. 1012.

54 T.Ereciński, Wprowadzenie..., s. 1012.

55 Tamże.

56 Dz.U. Nr 60, poz. 535 ze zm.

57 Zob. A.Jakubecki, [w:] A.Jakubecki, F.Zedler, Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz, Kraków 2003, s. 98, S.Gurgul, Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz, wyd. 5, Warszawa 2004, s. 93.

58 Tak F.Zedler, [w:] A.Jakubecki, F.Zedler, Prawo upadłościowe i naprawcze..., s. 594.

59 Por. A.Jakubecki, [w:] A.Jakubecki, F.Zedler, Prawo upadłościowe i naprawcze..., s. 658.

60 Por. F.Zedler, Prawo upadłościowe i naprawcze w zarysie, Kraków 2004, s. 138, który zatwierdzonej przez komisarza liście przyznaje walor wyroku. Podobne zapatrywanie przedstawia D.Zienkiewicz, [w:] Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz,

red. D. Zienkiewicz, Warszawa 2004, s. 475; patrz jednak: K.Piasecki, Ustawa – Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz, Warszawa 2004, s. 235.

61 Por. A.Jakubecki, [w:] A.Jakubecki, F.Zedler, Prawo upadłościowe i naprawcze..., s. 615; F.Zedler, Prawo upadłościowe i naprawcze..., s. 136; S.Gurgul, Prawo upadłościowe i naprawcze..., s. 656 i nast., z pewnym wahaniem także K.Piasecki, Ustawa – Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz, Warszawa 2004, s. 228; Z.Świeboda, Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz, Warszawa 2004, s. 296.

62 Dz.U. Nr 179, poz. 1843. Szerzej o tym środku w dalszej części opracowania.

63 Zob.: A.Góra-Błaszczkowska, Skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki, *Monitor Prawniczy* 2005, nr 11, s. 534 i nast.

64 Por. M. Zbrojewska, Skarga na przewlekłość postępowania karnego, *Palestra* 2004, nr 11-12, s. 21 i nast.; J.Przybylska, Odpowiedzialność państwa za przewlekłość postępowania sądowego w sprawach cywilnych, *Rejent* 2004, nr 9, s. 79 i nast.

65 Dz.U. Nr 240, poz. 2052 ze zm. Pierwowzorem tego rozwiązania była regulacja art. 77 prawa o ustroju sądów powszechnych z 1928 r.; patrz szerzej T.Ereciński, *Skarga...*, s. 1011.

66 Tamże, s. 1004.

67 Patrz Ł.Błaszczak, M.Szynał, *Skarga...*, s. 50-51.

68 Dz.U. Nr 102, poz. 643 ze zm.

69 Sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2. Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.

70 Por. m.in. A.Wiśniewski, Polska skarga konstytucyjna a Europejska Konwencja Praw Człowieka, *Gdańskie Studia Prawnicze* 2004, nr 12, s. 311 i nast.